7. Sereda O.G. Dejaki aspekty vprovadzhennja reguljuvannja dystancijnoi' roboty v suchasnomu zakonodavstvi. [some aspects of the implementation of telework regulation in modern legislation]. Aktual'ni problemy jurydychnoi' nauky na shljahu suchasnoi' rozbudovy derzhavy i suspil'stva : materialy Mizhnarodnoi' naukovo-praktychnoi' konferencii. Sumy. S.245–248. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/36784/1/legislation.pdf>. (in Ukrainian).
8. Kurs porivnjalnogo trudovogo prava [comparative labour law course] : pidruchnyk / za red. A. R. Macjuka. H. : NikaNova, 2012. 979 s. . (in Ukrainian).
9. Polozhennja pro umovy praci nadomnykiv: postanova Derzhavnogo komitetu SRSR z praci ta social'nyh pytan' vid 29.09.1981. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0275400-81>. (in Ukrainian).
10. Prylypko O.S. Jurydychna pryroda i zmist nestandardnyh trudovyh dogovoriv [Legal nature and content of non-standard employment contracts]: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.05 / Kyi'v. nac. un-t. imeni Tarasa Shevchenka. Kyi'v, 2014. 215 s. . (in Ukrainian).
11. Azbuka prav pracujujuchykh zhynok [Alphabet of workig women]: druge vydannja. MOP. 2010 URL: http://www.un.org.ua/images/documents/4506/wcms_168910.pdf. (in Ukrainian).
12. Child domestic work: innocent digest. UNICEF. URL: <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest5e.pdf> (in English)
13. Kodeks zakoniv pro praju Ukraïny vid 10.12.1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/322-08>. (in Ukrainian).
14. Eliminating Forced Labour.Handbook for Parliamentarians No. 30. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipcc/documents/publication/wcms_723507.pdf (in English)
15. Towards a fair deal for migrant workers in the global economy. Report VI. Sixth item on the agenda. International Labour Office Geneva. 2004. URL: <https://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc92/pdf/rep-vi.pdf> (in English)
16. Domestic Workers Recommendation № 201. 2011. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R201 (in English)
- 17.. Lagutina I. V. Osobysti nemajnovi trudovi prava domashnih pracivnykiv [personal non-property labor right of domestic workers]. Visnyk Akademii' pravovyh nauk Ukraïny 2012. № 2(69) s. 312-317. (in Ukrainian).
18. Martine Humblet. Lisa Hult, The right to rest for domestic workers – Setting a floor. ILO. 2015. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_364744.pdf. (in English)
19. Pro zatverdzhennja Formy trudovogo dogovoru mizh pracivnykom i fizychnoju osoboju, jaka vykorystovuje najmanu praju, ta Porjadku rejestracij' trudovogo dogovoru mizh pracivnykom i fizychnoju osoboju, jaka vykorystovuje najmanu praju: nakaz Ministerstva praci ta social'noi' polityky Ukraïny № 260 vid 08.06.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0554-01>. (in Ukrainian).
20. Popov O.G. Sub'jekty pravovdnosyn iz zapozychenoj' praci.[Subjects of legal relations on borrowed labor] Visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. Jurydychni nauky. Vypusk 3-2. Tom 3.2015. C. 78-81 . (in Ukrainian).
21. Asha D'Souza. Moving towards Decent work for Domestic workers: An Overview of the ILO's work.2010. URL: <http://courses.ilo.org/A906119/documentation/ilo-studies-papers/Moving%20towards%20DWDW%20Overview%20of%20ILOs%20work.pdf> (in English)
22. Decent work for domestic workers, International Labour Conference, 100th Session, 2011, Report IV (2A), Fourth item on the agenda. ILO, Geneva. 70 p. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_151864.pdf (in English)

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
 Legal Studies, №3(110), pp. 29-34(2019)
 УДК 347.999
 DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2019/3.110-6>

ISSN 1728-2195
 © Taras Shevchenko National University of Kyiv,
 Publishing center "Kyiv University", 2019

Ю. Притика, д-р юрид. наук, проф.
 ORCID ID: 0000-0001-5992-1144

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, Київ, Україна,
 Д. Притика, д-р юрид. наук, проф., академік
 Національна академія правових наук України, Київ, Україна

НОВЕЛИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ ТА ОСПОРЮВАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У статті йдеться про новели реформованого процесуального законодавства України щодо оскарження рішення третейського суду та оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу, а також про нові підходи до визначення правової природи провадження у справах про оскарження (оспорювання) третейських (арбітражних) рішень.

Водночас під час дослідження було встановлено, що конкретні практичні проблеми зумовлені відсутністю єдиних уніфікованих підходів до термінології ("оскарження" щодо рішення третейського суду або "оспорювання" щодо рішення міжнародного комерційного арбітражу) залишаються.

Досліджуються проблеми визначення об'єктів оскарження та розширення кола суб'єктів оскарження рішень третейських судів, а також розглядаються спірні питання, визначення юрисдикції згаданої категорії справ. Особливу увагу приділяється дослідженню процесуальної процедури розгляду заяв про скасування рішень третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу, зокрема початкової стадії провадження, строків для оспорювання третейського та арбітражного рішення.

З огляду на це, у висновках автором визначено шляхи вирішення окреслених практичних проблеми, а також перспективи подальшого реформування інституту судового контролю за виконанням рішень третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів.

Ключові слова: цивільний процес, третейське судочинство, перегляд судових рішень, правосуддя в цивільних справах.

ВСТУП. Успіх третейського способу розгляду спорів завдячує саме тому, що він є ефективним та швидким засобом врегулювання приватних спорів. Однак, як свідчить сучасна вітчизняна судова та арбітражна практика, третейський спосіб вирішення спорів у деяких випадках не завжди виявляється пристосованим до потреб суспільства, яке з кожним днем стає все більш і більш складним, технологічно розвинутим та вимагає прагматичного вирішення своїх проблем.

Делегуючи недержавному юрисдикційному органу право вирішувати міжнародні комерційні спори, держава не може залишати його діяльність поза будь якого контролю, а тому закономірно постає питання про межі

та форми втручання держави в цю діяльність. Вітчизняне процесуальне законодавство та правозастосовна практика свідчить про те, що Україна належить до країн, в яких судове втручання в діяльність третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу є мінімальним, що відповідає сучасним міжнародним принципам взаємодії держави та третейських інституцій.

Реформування процесуального законодавства України, здійснене в 2017 році, спрямоване на досягнення ефективного правосуддя в справах, пов'язаних з здійсненням первинного контролю за рішеннями третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу. В цьому аспекті слід констатувати про продовження

"проарбітражної" тенденції змін, що були внесені до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [1]. Разом із цим, правозастосовна практика виявила певні проблемні питання, на які слід звернути увагу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ.

Проблеми визначення правової природи провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та оскарження (оспорювання) рішення міжнародного комерційного арбітражу у ЦПК.

Правила оскарження рішення третейського суду та оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу визначені у розділі VIII ЦПК. Об'єднання в єдиний розділ провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу чинним ЦПК є цілком обґрунтованим з огляду на спорідненість наведених інституцій. Так, термін "арбітраж" має французьке походження і вживається в українській юридичній літературі як безпосередньо, так і в такому перекладі, як "третейський суд" (зокрема, і в Законі України "Про міжнародний комерційний арбітраж"), тому незважаючи на відмінність термінів йдеться про єдине правове поняття.

Принципова різниця "національного" третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу полягає в ускладненні відповідних відносин іноземним елементом, обсяг якого визначено ч. 2 ст. 1 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" [3], як передумови звернення до відповідної інституції.

Різна **термінологія**, що використовується у цивільному процесуальному законодавстві, зокрема, одночасне використання термінів "оскарження" та "оспорювання", не змінює змісту процедури, яка полягає у праві суду за наявності передбачених ЦПК, а також спеціальним законодавством підстав, скасувати рішення відповідного органу (третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу). Зазначена термінологічна неузгодженість пояснюється, в першу чергу, історичними традиціями. Відповідні норми ЦПК щодо міжнародного комерційного арбітражу майже дослівно запозичені із Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж", а норми щодо третейських судів – із Закону України "Про третейські суди" [4]. Запозичення відповідних норм у ЦПК було здійснено без їх уніфікації чи перегляду.

Наведений вище підхід вбачається недостатньо обґрунтованим, адже створює штучні перешкоди для визнання спільної юридичної природи національної третейської процедури та міжнародного комерційного арбітражу. При усій специфіці та відмінностях, які існують між національною третейською процедурою та міжнародним комерційним арбітражем, ці інституції є генетично пов'язаними, мають спільну основу правового регулювання і ґрунтуються на спільних принципах. Крім того, за своєю суттю вони відрізняються лише характером спорів, які передаються на їх розгляд. При цьому деякі постійні міжнародні комерційні арбітражі мають змішаний характер і можуть вирішувати спори і без наявності іноземного елементу, тобто виступати при вирішенні окремих спорів як звичайний внутрішній третейський суд. До таких арбітражів належить, наприклад, Морська арбітражна комісія (МАК) при Торгово-промисловій палаті України (див. п. 2 Положення, яке є додатком № 2 до Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж").

Про спорідненість процедур оскарження (оспорювання) свідчить і текст ч. 1 та ч. 2 статті 454 ЦПК, які передбачають право звернення до суду із заявою про скасування рішення відповідної установи.

У спеціальній літературі оспорювання і оскарження рішень арбітражних судів розмежовуються як процедура та результат здійснення такої процедури відповідно [див., напр., 5, с. 418]. Водночас, у ЦПК обидві категорії охоплюються терміном "оскарження", властивим і загальним статтям ЦПК (див., напр., п. 9 ч. 2 ст. 2; ст. 17; п. 5 ч. 1 ст. 43; п. 1 ч. 2 ст. 44; ст. 288; ст. 342 та ін.). Термін "оспорювання рішення" використовується лише у контексті оскарження рішень міжнародного комерційного арбітражу. Таким чином, використання двох термінів для позначення процедури оскарження рішення арбітражу вбачається невиправданим. Зазначимо, що неузгодженість термінології має місце і у інших нормах ЦПК України (зокрема щодо визначення категорії справ, які розглядаються в порядку, передбаченому розділом, що коментується).

Так, у назві розділу VIII ЦПК України використані словосполучення "справи про оскарження рішень третейських судів" та "оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів", стаття 440 ЦПК України кваліфікує відповідні справи як "справи про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу", а стаття 456 ЦПК України дає підстави для неоднозначного сприйняття назви відповідної категорії справ.

Зауважимо, що використання неузгодженої термінології, якою позначаються категорії справ, в межах яких розглядаються заяви про скасування рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, вірогідно, пов'язане з назвою відповідної заяви. Водночас непослідовність у застосуванні наведених вище термінів видається невиправданою. Вбачається, що у наведеному контексті прийнятною родовою категорією є "справи про оскарження рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу", адже оскарження є процесом визнання відповідності або невідповідності рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу імперативним нормам цивільного процесуального права, у той час як скасування є лише можливим (потенційним) наслідком такого процесу.

Оскарження рішень третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу допускається у виключному випадку, оскільки арбітражне рішення та рішення третейського суду вважається остаточним і не підлягає оскарженню по суті.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 51 Закону України "Про третейські суди" рішення третейського суду є остаточним і оскарженню не підлягає, крім випадків, передбачених Законом України "Про третейські суди". Більше того, ч. 2 ст. 21 ЦПК передбачає, що будь-які неточності в тексті угоди про передачу спору на вирішення до третейського суду та (або) сумніви щодо її дійсності, чинності та виконуваності повинні тлумачитися судом на користь її дійсності, чинності та виконуваності.

Аналогічні правила встановлені ст. 5 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" відповідно до положень якої з питань, які регулюються Законом України "Про міжнародний комерційний арбітраж", ніяке судове втручання не повинно мати місця, крім як у випадках, коли воно передбачене Законом України "Про міжнародний комерційний арбітраж".

Конкретизація таких випадків міститься у ч. 2 ст. 6 цитованого закону, яка визначає, що апеляційні загальні суди за місцезнаходженням арбітражу здійснюють функції сприяння та контролю арбітражу у випадках, передбачених ч. 3 ст. 16 та ч. 2 ст. 34 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж".

Частина 2 ст. 16 врегульовує порядок винесення третейським судом (арбітражем) постанови щодо заяви про відсутність у третейського суду компетенції

та передбачає, що така постанова може бути винесена як з питання попереднього характеру, або в рішенні щодо суті спору.

Стаття 34 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" визначає клопотання про скасування арбітражного рішення винятковим засобом оспорування. Передбачається, що оспорування в суді арбітражного рішення може бути здійснене тільки шляхом подання клопотання про скасування. Частина 2 ст. 34 даного закону встановлює підстави скасування судом арбітражного рішення.

Зауважимо, що ст. 34 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" оперує такою процесуальною категорією як "клопотання про скасування арбітражного рішення", а стаття 454 ЦПК – категорією "заява про скасування". Разом із тим, сказавши на відмінність у формулюванні, змістовно ці поняття є тотожними.

Окрім цього, підписуючи арбітражну угоду, сторони здебільшого прямо передбачають, що рішення арбітрів буде для них остаточним та обов'язковим. Якщо таке положення відсутнє в угоді сторін, відповідне застереження діє в силу застосування положень більшості арбітражних регламентів і арбітражних законів, зокрема і арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ, який, як правило, використовують арбітражні суди, утворені *ad hoc*.

Метою оскарження рішень міжнародного комерційного арбітражу чи третейського суду є недопущення визнання і приведення до виконання рішень, які були винесені із суттєвих порушеннями, перш за все, процесуального характеру та з перевищенням компетенції.

Варто звернути увагу на те, що процедура оскарження (оспорування) таких рішень суттєво відрізняється від процедури оскарження інших рішень у розумінні ЦПК.

Орган судової влади, здійснюючи правосуддя, лише контролює дотримання вимог, передбачених законом. Оскарження зводиться до перевірки рішення лише за обмеженим, вузьким колом питань щодо встановлення наявності або відсутності процесуальних порушень.

Процедура оспорування арбітражних рішень є імперативною – сторони не можуть виключити відповідну можливість своєю угодою.

Ця процедура поширюється як на оскарження рішень інституційних (постійних) третейських судів та міжнародного комерційного арбітражу, так і на оскарження рішень таких установ *ad hoc* (або ізованих третейських судів та міжнародного комерційного арбітражу), утворених для розгляду конкретної справи.

Зауважимо, що оспорування рішень арбітражу здійснюється лише в порядку та на підставах, передбачених ЦПК України. В свою чергу, оскарження рішень третейського суду здійснюється як за процедурою, передбаченою ЦПК України, так і за правилами Господарського процесуального кодексу України (залежно від змісту та суб'єктного складу справи, у якій третейським судом було ухвалено рішення).

Визначаючи правову природу провадження у справах про оскарження рішень третейського суду та оспорування рішень міжнародного комерційного арбітражу слід зазначити, що в Україні контроль за рішеннями третейського суду та арбітражу не є їх перевіркою з погляду законності та обґрунтованості. В теорії процесуального права під перевіркою судових актів розуміють ініційована особами, які беруть участь у справі, діяльність судів вищих інстанцій, що здійснюється без поновлення провадження по справі, в передбаченому процесуальним законом порядку, спрямовану на забезпечення законності та обґрунтованості судових актів [6, с.59]. Натомість, норми ЦПК України про оскарження рішень третейських судів та оспорування

рішень арбітражів передбачають порядок, що має на меті здійснення формально-юридичного контролю, а не перевірки рішення по суті.

Об'єкти оскарження (оспорування) до суду.

Важливим є і питання визначення кола рішень, які можуть бути оскаржені до суду. Законом України "Про третейські суди" передбачає такі види рішень: рішення про затвердження мирової угоди (ст. 33); рішення третейського суду по суті спору (ст. 45); додаткове рішення (ст. 47).

Стаття 48 цитованого закону передбачає також можливість роз'яснення рішення, а ст. 49 – виправлення рішення. При цьому, у випадку, якщо заява сторони про прийняття додаткового рішення або заява сторони про роз'яснення резолютивної частини рішення не задовольняються третейським судом, то такий третейський суд постановляє про це ухвалу, яка також вважається рішенням третейського суду у його широкому розумінні.

Стаття 49 встановлює правило, відповідно до якого ухвала, яка виноситься третейським судом з метою виправлення рішення, є складовою частиною рішення. Аналогічні формулювання передбачені ст. 47 та ст. 48 Закону України "Про третейські суди".

Відповідно до ст. 52 Закону України "Про третейські суди" ухвали третейського суду постановляються з питань, що виникають у процесі розгляду справи та не стосуються суті спору. Окрім наведених випадків, постановлення ухвал, зокрема, передбачено у таких випадках: при вирішенні питання про розподіл витрат, пов'язаних із вирішенням спору третейським судом (ч. 2, ч. 5 ст. 25; ч. 2 ст. 26); з питань визначення компетенції третейського суду (ч. 5, ч. 9 ст. 27); при продовженні строку третейського розгляду (ч. 5 ст. 28); на початку розгляду справи третейським судом (ч. 1 ст. 33); при виникненні необхідності отримання документів від підприємств, установ, організацій, які не є учасниками третейського розгляду (ч. 8 ст. 38); при призначенні експертизи для роз'яснення питань, що потребують спеціальних знань (ч. 1 ст. 48); при припиненні третейського розгляду (ст. 53); при видачі виконавчого документа (ч. 3, ч. 7, ч. 8 ст. 56). Водночас, при постановленні наведених ухвал, письмова форма не є обов'язковою, оскільки вимог щодо їх форми спеціальне законодавство не містить. До того ж, Закону України "Про третейські суди" не визначає вимоги до змісту та реквізитів таких ухвал.

Наведене вище дає підстави для висновку, що оскарженню до суду підлягають рішення третейського суду по суті спору та рішення третейського суду про затвердження мирової угоди.

У свою чергу, ухвала про виправлення рішення, ухвала про роз'яснення рішення та додаткове рішення впливають на строки, протягом яких уповноважені особи можуть звернутись до суду з заявою про оскарження рішення третейського суду.

Деякими особливостями вирізняється ухвалення третейським судом рішення (у його широкому розумінні), яким третейський суд врегульовує питання забезпечення позову. Забезпечення позову третейським судом врегульовано ст. 40 Закону України "Про третейські суди" і не містить прямої вказівки на форму процесуального рішення, яке має ухвалити третейський суд. У той же час диспозиція зазначеної норми вказує на те, що третейський суд, якщо сторони не домовились про інше, може за заявою будь-якої сторони розпорядитися про вжиття забезпечувальних заходів щодо предмета спору. З цього слідує, що третейський суд у випадку вжиття забезпечувальних заходів може винести розпорядження, хоча останнє Закону України "Про третейські суди" не передбачено.

З приводу можливості оскарження такого "розпорядження" зазначимо, що, вочевидь, воно може бути оскаржене в тому випадку, якщо воно об'єктивовано в окремому документі (викладено в письмовій формі), а також є останнім процесуальним документом, постановленим третейським судом при розгляді справи.

Закон України "Про міжнародний комерційний арбітраж" передбачає такі види арбітражних рішень: постанови про компетенцію третейського суду (арбітражу) (ст. 16); арбітражне рішення на узгоджених умовах (аналог затвердження мирової угоди) (ст. 30); арбітражне рішення по суті спору (ст. 31); виправлення і роз'яснення рішення, додаткове рішення (ст. 33).

Аналогічно із наведеними вище нормами Закону України "Про третейські суди", врегульовані ст. 33 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" рішення, є складовою частиною арбітражного рішення.

Аналогічним чином, як і у випадку з третейськими судами, врегульовано питання винесення процесуального рішення з приводу забезпечення позову, яке врегульовано ст. 17 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж". Зазначена норма також оперує терміном "розпорядитися", хоча, вочевидь, по суті вирішення зазначеного питання має бути винесена ухвала.

Відповідно до ст. 454 та ст. 461 ЦПК оскарженню підлягають рішення міжнародного комерційного арбітражу по суті та постанови міжнародного комерційного арбітражу щодо наявності у нього компетенції, якщо вона винесена в порядку розгляду питань попереднього характеру (тобто, об'єктивована в окремому документі). Якщо така постанова є частиною рішення міжнародного комерційного арбітражу, окремому оскарженню в порядку, передбаченому ЦПК, вона не підлягає.

Суб'єкти оскарження (оспорювання)

Залежно від інституції, рішення якої оскаржується, змінюється коло суб'єктів оскарження відповідних рішень. Так, з метою оскарження рішення міжнародного комерційного арбітражу до суду можуть звернутися сторони відповідного провадження.

Коло ж суб'єктів звернення до суду для скасування рішення третейського суду є ширшим, оскільки окрім сторін таким правом наділені треті особи, а також особи, які не брали участь у справі у разі, якщо третейський суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Право осіб, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи, інтереси та (або) обов'язки для загальної процедури оскарження рішень національного суду передбачено ст. 17 ЦПК. Наведене положення кореспондується з нормою ч. 5 ст. 4 ЦПК, відповідно до якої жодна особа не може бути позбавлена права на участь у розгляді своєї справи у визначеному ЦПК порядку.

Водночас співставлення ст. 17 та 454 ЦПК дає підстави для висновку, що обсяг порушеного права (в його широкому розумінні, тобто права та інтересу) є різним, адже згадана стаття містить посилання на вирішення питання про права та обов'язки, не визначаючи свободи та інтереси. Таким чином, права та обов'язки, питання про які вирішені рішенням третейського суду, мають бути "прямими" та "безпосередніми" для того, щоб кваліфікувати таке вирішення як таке, що дає право на оскарження відповідного рішення.

Право на оскарження рішення третейського суду як сторонами, так і третіми особами, а також особами, які не брали участь у справі, якщо третейський суд вирішив питання про їх права та обов'язки було передбачено Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності третейських судів та виконання рішень третейських судів" від 5 березня 2009 р. До прийняття цього нормативно-

правового акту таким правом наділялися сторони, аналогічно до того, як врегульовано право на оскарження рішень міжнародного комерційного арбітражу чинною редакцією коментованої статті.

Щоправда, і до прийняття згаданого вище закону суди приймали рішення про скасування рішень третейських судів на підставі ст. 55 Конституції України та п. 1 ст. 6, ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право захистити в судовому порядку свій охоронюваний законом інтерес передбачено і у рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 у справі № 1-10/2004. Про можливість звернення за захистом охоронюваного законом інтересу зазначається і в Узагальненнях практики застосування судами України Закону України "Про третейські суди" [2], оскільки зазначені узагальнення не втрачають актуальності з прийняттям ЦПК в новій редакції, адже остання майже дослівно запозичила норми відповідних статей із Закону України "Про третейські суди", чинних на момент їх видання.

Зазначимо, що Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ було здійснено узагальнення практики розгляду судами справ про оспорювання рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду України при Торгово-промисловій палаті України та про визнання та виконання рішень міжнародних та іноземних арбітражів [7].

Такий підхід є виправданим з погляду контрольної функції, яку виконує суд щодо третейського суду, недопущення зловживань третейськими судами, а також природи самої угоди про третейський розгляд, яка укладається між сторонами (відповідно, треті особи не погоджують розгляд справи у третейському суді).

Незважаючи на відсутність права осіб, чії права вирішені рішенням міжнародного комерційного арбітражу, на оскарження рішень даної інституції у коментованій статті, такі особи можуть звертатися до суду із заявою про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу на підставі наведених вище норм Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Визначення юрисдикції справ про оскарження рішень третейських судів та оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу.

В обох випадках передбачено звернення із заявою до судів апеляційної інстанції, які мають розглянути відповідну справу як суд першої інстанції. Правила про розгляд справи судом апеляційної інстанції є новелою чинного ЦПК, адже відповідно до попередніх правил, оспорювання рішень МКА здійснювалось районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами за місцезнаходженням арбітражу. Водночас сам суд апеляційної інстанції визначається за різними правилами. Так, заява про скасування рішення третейського суду подається до апеляційного суду за місцем розгляду справи третейським судом, а заява про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу подається до апеляційного загального суду за місцезнаходженням арбітражу. Тотожні положення містять ч. 2 ст. 23 ЦПК.

Підвідомість справи визначається за правилами, встановленими ст. 19 ЦПК та ст. 20 ГПК. Рішення міжнародного комерційного арбітражу оскаржується за місцезнаходженням суду, а рішення третейського суду – за місцем розгляду справи.

До рішення арбітражу повинні висуватись жорсткі вимоги, адже оскарженню за правилами ЦПК підлягають рішення лише тих міжнародних комерційних арбітражів, які знаходяться на території України. Таким чином, місцезнаходження арбітражу відіграє значну роль.

Визначення компетентного суду для розгляду справи про оскарження рішення третейського суду є доволі актуальною проблемою. Зокрема, місце розгляду може обиратись цілком довільно. Можливі ситуації, коли один і той самий спір може розглядатись тим же судом або різними судами (особливо це може мати місце при розгляді справ третейськими судами *ad hoc*) декілька разів у різних місцях, внаслідок чого з'являється можливість подати декілька однакових заяв до різних судів. Крім того, неможливо достовірно встановити, чи дійсно розглядалася справа третейським судом у тому чи іншому місці, оскільки вказівка про місце розгляду такої справи міститься у рішенні відповідного суду. Таким чином, третейському суду навіть не потрібно змінювати своє місцезнаходження для того, щоб мати змогу виготовити декілька однакових рішень із зазначенням різних місць розгляду справи.

Випадки розгляду справи не за адресою державної реєстрації третейського суду є непоодинокими. Наведена проблема ускладнюється тим, що у більшості випадків йдеться про скасування рішення третейського суду, який зареєстрований поза межами територіальної юрисдикції компетентного суду. Яскраво ця проблема відображається під час розгляду таких справ, у яких встановлена виключна підсудність, наприклад, спорів, предметом яких є права на нерухоме майно, яке у таких спорах зареєстровано взагалі в іншому регіоні [7].

Більш обґрунтованою вбачається можливість оскарження рішення третейського суду за його місцезнаходженням, а не за місцем прийняття рішення.

Строки оскарження рішень третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу. Законом встановлено різні строки для подання заяви про скасування рішення третейського суду – дев'яностоденний строк, а для подання заяви про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу – тримісячний строк.

Обґрунтованою вбачається уніфікація наведених вище строків.

До того ж, по-різному визначається момент початку перебігу строку для подання заяви про скасування відповідних рішень: (1) для подання заяви сторонами третейського розгляду справи початок перебігу строку подання заяви пов'язується з постановленням рішення третейським судом; (2) для подання заяви особами, які не брали участь у розгляді справи, але третейський суд вирішив питання про їх права та обов'язки, початок перебігу строку пов'язується з днем, коли такі особи дізнались або могли дізнатись про прийняття рішення третейським судом; (3) для подання заяви про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу початок перебігу строку пов'язується з моментом отримання арбітражного рішення.

Слід зауважити, що строк на подання заяви про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу змінюється у разі роз'яснення чи виправлення рішення відповідно до ст. 33 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж". Аналогічна зміна строку відбувається і при поданні заяви про скасування рішення третейського суду на підставі ст. 47 та ст. 48 Закону України "Про третейські суди".

Правові наслідки подання заяви про скасування рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу у разі пропуску строків їх подання.

Таким наслідком є повернення заяви без розгляду. На випадки повернення заяви про скасування рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу поширюються загальні правила про повернення позовної заяви, встановлені ст. 185 ЦПК України. Ухва-

ла про повернення заяви про скасування рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу постановляється протягом п'яти днів з моменту її надходження до суду на підставі ч. 5 ст. 185 ЦПК. Така ухвала може бути оскаржена на підставі ч. 6 ст. 185 ЦПК.

Підстави відмови у відкритті провадження за заявами про оскарження рішень третейського суду або рішення міжнародного комерційного арбітражу.

Норма частини 6 статті 454 є бланкетною та містить відсилку до п. п. 1-3, 6 ч. 1 ст. 186 ЦПК, яка врегульовує загальну процедуру відмови у відкритті провадження у справі. Пункт 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК передбачає відмову у відкритті провадження у тому разі, якщо заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Згідно з п. 6 суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо настала смерть фізичної особи або її оголошено померлою чи припинено юридичну особу, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Враховуючи особливий порядок оскарження рішень третейського суду та рішень міжнародного комерційного арбітражу, у випадку з оскарженням наведених рішень, відмова у відкритті провадження має бути постановлена на підставі п. 6 ч. 1 ст. 186 ЦПК у тому випадку, якщо смерть фізичної особи чи оголошення її померлою, а також припинення юридичної особи відбувається із заявником у справі про оскарження рішень третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу або відповідачем у відповідній справі за умови, якщо такі правовідносини не передбачають правонаступництва.

Пункти 2 та 3 ч. 1 ст. 186 ЦПК врегульовують відмову у відкритті провадження у справі якщо (1) є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили, за тими самими вимогами; (2) у провадженні цього чи іншого суду є справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Враховуючи особливості провадження у справі про скасування рішення третейського суду чи рішення міжнародного комерційного арбітражу, суд відмовляє у відкритті провадження в тому разі, якщо є така, що набрала законної сили (1) ухвала суду про скасування відповідного рішення; (2) ухвала про відмову у скасуванні рішення третейського суду чи рішення міжнародного комерційного арбітражу; (3) ухвала про відкриття провадження у такій справі.

Наведені підстави відмови у відкритті провадження у справі про оскарження рішень третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу можна умовно визначити загальними, тобто такими, які притаманні цивільному процесу в цілому, з урахуванням особливостей, пов'язаних із специфікою відповідних справ.

Водночас стаття, що коментується, містить і специфічні, притаманні лише провадженням у справах про оспорування рішень міжнародного комерційного арбітражу та оскарження рішень третейського суду, підстави відмови у відкритті провадження у таких справах.

Так, частина 8 статті, що коментується, закріпила норму, покликану гарантувати "проарбітражний" підхід у частині неприпустимості державного втручання у діяльність міжнародного комерційного арбітражу та (або) третейського суду.

Так, суд відмовляє у відкритті провадження у справі у разі якщо рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу оскаржено з підстав, не передбачених законом або міжнародним

договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Такі підстави передбачені статтями 458 та 459 ЦПК України відповідно

Наведена норма є імперативною, оскільки встановлює обов'язок, а не право суду постановити ухвалу про відмову у відкритті провадження у відповідній справі за наявності хоча б однієї з умов, передбачених ч. 8 ст. 454 ЦПК України.

Ухвала про відмову у відкритті провадження у справі про оскарження рішення третейського суду або оспорування рішення міжнародного комерційного арбітражу може бути оскаржена на підставі ч. 4 ст. 186 ЦПК України.

ВИСНОВКИ. Підводячи підсумки проведеного дослідження, варто зазначити таке. Діяльність державних судів у межах провадження, передбаченого Розділом ЦПК України не є перевіркою рішень третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів, оскільки державні суди не перевіряють законність та обґрунтованість рішень, не переглядають вирішену справу по суті. у даному випадку йдеться про особливий механізм контролю за перевищенням третейськими суддями та арбітрами повноважень, наданих їм законом та сторонами третейської (арбітражної) угоди на розгляд та вирішення спору. Метою скасування (оспорування) є надання зацікавленій стороні можливості застосувати обмежений судовий контроль за третейським (арбітражним) рішенням.

Yu. Prytyka, Dr. Sc. (Law), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
D. Prytyka, Dr. Sc. (Law), Professor, academic
National Academy of Legal Science, Kyiv, Ukraine

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції закону від 03.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 15.10.19).
2. Практика застосування судами Закону України "Про третейські суди": Узагальнення Верховного Суду України від 11 лютого 2009 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. №10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n_005700-09/ (дата звернення: 15.10.19).
3. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України в редакції від 15.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4002-12> (дата звернення: 15.10.19).
4. Про третейські суди: Закон України в редакції від 05.10.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1701-15> (дата звернення: 15.10.19).
5. Притика Ю. Д. Міжнародний комерційний арбітраж: Питання теорії та практики: Монографія. К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2005. 516 с.
6. Борисова Е.А. Проверка судебных актов по гражданским делам. М., 2005. 304 с.
7. Про узагальнення практики розгляду судами справ про оспорування рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду України при Торгово-промисловій палаті України та розгляду заяв про їх визнання і примусове виконання: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 грудня 2015 р. №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0011740-15> (дата звернення: 15.10.19).
8. Конституція України від 26.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-vr> (дата звернення: 15.10.19).
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_004 (дата звернення: 15.10.19).
10. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 у справі № 1-10/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v018p710-04> (дата звернення: 15.10.19).

Received: 15/10/2019

Accepted: 10/11/2019

NEWLY REFORMED PROCEEDINGS OF THE ARBITRATION AWARDS REVIEW AND INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION AWARDS APPEAL IN CIVIL PROCEDURAL LEGISLATION OF UKRAINE

This article deals with the novelties of the reformed procedural legislation of Ukraine on appealing the decision of arbitration court and international commercial arbitration, as well as on new approaches to determining the legal nature of the proceedings in cases of appealing arbitration awards.

At the same time, this study shows that the specific practical problems of a unified approach to terminology absence, in particular, "appeal" by arbitral tribunal or "challenge" by international commercial arbitration, still remain.

In this article the problems of determining the objects of appeal and the expansion of the range of subjects of appeal against the decisions of arbitral tribunals, as well as the disputable issues, determining the jurisdiction of this category of cases are also considered. Special attention is paid to the examining the procedure for reviewing applications for annulment of decisions of the arbitral tribunal and international commercial arbitration, in particular the initial stage of production, time limits for challenging the arbitration award.

Taking this into account, authors identify the ways to resolve the abovementioned practical problems, as well as the prospects for further reform of the judicial review institution over the enforcement of arbitral tribunals and international commercial arbitration decisions.

In conclusion, authors prove, that the activity of national courts does not include the revision of the decisions of arbitration courts and international commercial arbitrations, since national courts do not check the legality and validity of the decisions; they do not review the substantive decision. In this case we consider a special mechanism for the control over the abuse of arbitrators' powers granted to them by law and by the parties to the arbitration agreement during the dispute resolution. The purpose of an appeal is to provide the interested party with the opportunity to apply limited judicial review of the arbitral award.

Keywords: civil procedure, arbitration, review of court decisions and awards, civil cases.

References:

1. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy v redakcii' zakonu vid 03.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (data zvernennja: 15.10.19) (in Ukrainian).
2. Praktyka zastosuvannja sudamy Zakonu Ukrainy "Pro tretejs'ki sudy": Uzagal'nennja Verhovnogo Sudu Ukrainy vid 11 ljutogo 2009 r. Visnyk Verhovnogo Sudu Ukrainy. 2009. №10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n_005700-09/ (data zvernennja: 15.10.19) (in Ukrainian).
3. Pro mizhnarodnyj komercijnyj arbitrazh: Zakon Ukrainy v redakcii' vid 15.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4002-12> (data zvernennja: 15.10.19) (in Ukrainian).
4. Pro tretejs'ki sudy: Zakon Ukrainy v redakcii' vid 05.10.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1701-15> (data zvernennja: 15.10.19) (in Ukrainian).
5. Prytyka Ju. D. Mizhnarodnyj komercijnyj arbitrazh: Pytannja teorii' ta praktyky [International Commercial Arbitration: Issues of Theory and Practice]: Monografija. K.: Koncern "Vydavnychij Dim "In Jure", 2005. 516 s. (in Ukrainian).
6. Borysova E.A. Proverka sudebnyh aktov po grazhdans'kym delam [Verification of judicial acts in civil matters]. M., 2005. 304 s (in Russian).
7. Pro uzagal'nennja praktyky rozgljadu sudamy sprav pro osporjuvannja rishen' Mizhnarodnogo komercijnogo arbitrazhnogo sudu Ukrainy pry Torgovo-promyslovij palati Ukrainy ta rozgljadu zjav pro ih vyznannja i prymusove vykonannja: Postanova Plenumu Vyshhogo specializovanogo sudu Ukrainy z rozgljadu cyvil'nyh i kryminal'nyh sprav vid 11 grudnja 2015 r. №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0011740-15> (data zvernennja: 15.10.19) (in Ukrainian).
8. Konstytucija Ukrainy vid 26.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-vr> (data zvernennja: 15.10.19) (in Ukrainian).
9. Konvencija pro zahyst prav ljudyh i osnovopolozhnyh svobod, ratyfikovana ratyfikovano Zakonom Ukrainy № 475/97-VR vid 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_004 (data zvernennja: 15.10.19) (in Ukrainian).
10. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrainy vid 1 grudnja 2004 r. № 18-rp/2004 u spravi № 1-10/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v018p710-04> (data zvernennja: 15.10.19) (in Ukrainian).